

Подбрани извори за историята на Ветово и околностите му

Октай Алиев

Selected sources for the history of Vetovo and its surroundings

Oktay Aliyev

Abstract: *The author of the following text, while not claiming full exhaustiveness, is trying to present to you different moments from the history of Vetovo and the Vetovo area by using diverse documents. Said documents are mainly travel memoirs of explorers, Ottoman Turkish defter tax registers and other various but interesting sources concerning Vetovo and its surroundings. They follow the history of the region from the XVI to the XIX century by giving way to the future development of the area studies.*

Увод

Изворите, било те пътеписи, хроники или други исторически документи до голяма степен хвърлят светлина върху историята на едно населено място, независимо дали то е село или град. В настоящето изследване подробно описах и разгледах редица извори, които представляват пътеписи и османски документи за данъчни облагания. Този изворов материал, разгледан от нас, представя дълъг период от време – от началото на XVII в. до края на средата на XIX в. Включени са сведения, които се съдържат в изданията „Турски извори за българската история“ и в пътеписите на Феликс Каниц, както и в някои други източници.¹

I. Ветово и околностите му в „Турски извори за българската история“

1. Обобщен списък за джизието на неверниците от вилаета Джибрелер, казата Хасове в Никболи и лицата без установено местожителство в Никболи за 1028 по Хиджра (19.XII.1618 – 7.XII.1619 г.)

¹ Тук са публикувани всички източници за историята на Ветово, които са ми известни. В бъдеще могат да бъдат привлечени допълнителни извори и информацията да бъде разширена.

Каза Херазград

Село Костиче - 71 ханета; село Киривине², султански хас - 75 ханета; 231. Село Сушинче - 10 ханета; нови — 4; село Хайдар, султански хас - 26 ханета, нови — 4; село Зеваид, проход - 74 ханета, нови — 6; село Долненче - 25 ханета, нови — 3; 152.³

2. Обобщен списък за джизieto от неверниците във вилаета хасове в Никболи и лицата без установено местожителство в Никболи и Джебрилераза 1041 г. (1632 г. по Григорианския календар – б.а.). Стар списък, съгласно височайша заповед.

Каза Шумну

Село Йенидже, с друго име Кьопрюкьой - 69 ханета; село Ърдан, спадащо към Ескиджумая - 4 ханета; село Киривине⁴, султански хас — 130 ханета; село Шушиче, каза Хезарград — 12 ханета; 215. Село Хайдар-улуджа — 27 ханета; село Завет, каза Хезарград — 72 ханета; село Долна, каза Хезарград — 38 ханета.⁵

3. Списък на селищата и брой на немюсюманските домакинства от хасове и на преселници във вилаета Никопол. 6.I.1639 г.

Каза хасове Никболи Каза Щумну

Село Йенидже с друго име Кьоприкьой - 77 ханета; село Кривине⁶, султански хас, каза Хезарград - 80 ханета; село Шушиче, каза Хезарград - 4 ханета; село Хайдаркьою, каза Хезарград - 21 ханета; село Долна, каза Хезарград - 25 ханета; село Завед, каза Хезарград - 60 ханета.⁷

4. Списък на селищата и брой на домакинствата във вилаета Разград, облагани с данъка джизие. 12.VII.1648 г.

Обобщен списък за джизieto на неверниците във вилаета Хезарград за 1058 (27.I.1648-14.I.1649) г.

Каза Хезарград

² Дн. с. Кривня.

³ Турски извори за българската история (по-натъгък ТИБИ), т. VII, С., 1986, с. 267.

⁴ Дн. с. Кривня.

⁵ ТИБИ, т. VII, С., 1986, с. 349.

⁶ Дн. с. Кривня.

⁷ ТИБИ, т. VIII, С., 2001, с. 74.

Село Торлак - 256 ханета; село Текие-и Бали бей - 83 ханета; махала Текие- 3 ханета. Освободени; село Осениче - 93 ханета. 435. Село Конак - 170 ханета. Освободени дербенджии - 147 ханета, извън дербенджиите - 23 ханета; село Кривине⁸ - 49 ханета;⁹[...]Село Сенофче¹⁰ - 12 ханета.¹¹

5. Списък на селищата и брой на домакинствата във вилаета Разград, обложени с данъка джизие. 1650-1651 г.

Дефтер за джизие на неверниците във вилаета Хезаград, отделен от [вилаета] допълнение на Правадиза 1061 г. (1650-1651 г.)

Каза Хезарград

Село Торлак - 256 ханета; село Текие-и Балибей — 83 ханета; махала Текие - 3 ханета. Освободени [от извънредни данъци]; село Осениче - 9 ханета; село Кривине - 49 ханета¹².Село Дърановинче - 30 ханета; село Садиш - 34 ханета; село Завед - 75 ханета; село Върбофка - 42 ханета; село Хайдар - 23 ханета; село Саръяр - 30 ханета. Село Комарава - 54 ханета; село Колокоч - 33 ханета; село Гърчинава - 53 ханета; село Баничка-и зир -25 ханета; село Опака - 26 ханета; село Ески Сушинче - 19 ханета. Село Ковачевинтче-и баля - 12 ханета; село Ковачевинтче-и зир - 6 ханета; село Сенофче - 12 ханета^{13,14};

6. Нов списък на немюсюманските домакинства в Русе и Русенско предвид облагането им с данък джизие 1656-1657 г.

Джизие на неверниците в споменатата каза за 1067 (20.X.1656-8.X.1657) г.

Самият градец Русчук - 213 ханета; [...] Село Абланова-и мюслим. Ра и неверници, които живеят в споменатото село - 5 ханета; село Тръстеник .Ра и неверници, които живеят в споменатото село - 2 ханета; село Ветова¹⁵. Ра и неверници, които живеят в споменатото село - 5 ханета.

⁸ Дн. с. Кривня.

⁹ ТИБИ, т. VIII, С., 2001, с. 180.

¹⁰ Дн. гр. Сеново.

¹¹ ТИБИ, т. VIII, С., 2001, с. 181.

¹² Дн. с. Кривня.

¹³ Дн. гр. Сеново.

¹⁴ ТИБИ, т. VIII, С., 2001, с. 202.

¹⁵ Дн. гр. Ветово.

Налице общо - 1983 ханета.¹⁶

7. Списък на селищата и брой на домакинствата във вилаета Разград, обложени с данъка джизие. 28.X.1670 г.

**Обобщен списък за джизие на неверниците във вилаета
Хезарград за 1081 г., съобразен с новата регистрация. [Списъкът е
съставен] на основание на високославна заповед.**

Каза Хезарград

Село Осениче - 42 ханета; село Киривине - 7 ханета¹⁷; село Диренофче - 21 ханета; село Завиет - 51 ханета. 121. Село Садина - 26 ханета; село Торлак - 62 ханета; село Върбофка - 20 ханета; село Баниска-и баля- 5 ханета. 113. Село Колокоч - 8 ханета; село Комарава - 26 ханета; село Хайдар - 9 ханета; село Ковачевинче-ибаля - 4 ханета. 47. Село Текие-и Гази Бали бей - 8 ханета. Освободени; село Ташчъ заедно с Калайджъ - 14 ханета. освободени; село Каба кулак - 9 ханета; село Гърчинова - 22 ханета. 53. Село Сенова - 14 ханета¹⁸; село Саръяр - 20 ханета; село Опака - 22 ханета; село Долна - 25 ханета. 81. Село Текие - забегнали. Освободени; село Баничка-и зир - забегнали; село Ковачевинче-изир, забегнали; село Недоклан - забегнали. Село Терзилер с друго име Бахшаишлер - забегнали; село Паламаринче - забегнали; село Ветовчинче^{19,20};

***II. Информация за Ветово в Христоматия по история на България,
т. III.***

Из пътните бележки на Карстен Нибур от 1761 г.

„На 23 юни, след 3 и 1/2 часа път, стигнахме до Ветово, едно село, където живеят главно мохамедани. По-голямата част от пътя минаваше през гори и поради постоянния дъжд беше много лошо. Моят ага квартируваше заедно с всички свои хора през цялото пътуване у християни, макар по-голямата част от жителите на селището да биваха мохамедани. Бедните селяни-християни трябваше да му доставят овце, кокошки, изобщо всички хранителни средства даром или срещу съвсем малка цена, ако не искаха да бъдат бити. Във Ветово, дето селяните не искаха да му донесат нищо и не се оставяха да ги бият, турците

¹⁶ ТИБИ, т. VIII, С., 2001, с. 259.

¹⁷ Дн. с. Кривня.

¹⁸ Дн. гр. Сеново.

¹⁹ Дн. гр. Ветово.

²⁰ ТИБИ, т. VIII, С., 2001, с. 385.

трябваше да отседнат в хана и тука прекараха с най-голяма пестеливост. Но те знаеха от по-рано, че в това село нямаше да им подарят нищо, и затова вчера бързаха и изминаха много път, за да не останат да ношуват тук и да се охарчат.²¹

III. Сведения и документи от „По следите на насиетието“

1. Препродавана руска робиня

Из сиджила на русенския кадия от 17 август 1699 г.— Вж. НБКМ, Ор. отдел, R 2, л. 29 – а- I.

„Сеид Ахмед ефенди, син на Сеид шейх Абдулах, сегашен каймакамин на град Шумен, главен на емирите и шеф на уважаваните и съставляващ предмет на настоящото, се яви в шериятския съд и в присъствието на Сеид Ахмед, син на Сеид Реджеб, жител на село Бейалан [дн. с. Смирненски, обл. Русе], спадащо към град Русе, срещу когото предяви иск, като заяви: „Жителят на село Ветово, спадащо към град Русе, Ахмед беше, син на (не е посочено името, а е оставено бяло поле), който не присъствува в съда, преди три години от днешна дата срещу броена сума (цена) от 65 гроша ми продаде и предаде своята собствена робиня на име Наташа като неверница и наименувана Айше Хатун, след като е имала честта да премине към исляма - руса, очи сини, вити вежди, ръст среден. Аз пък от моя страна, след като купих казаната и гореописана Айше, продадох я срещу броена цена от 80 гроша на кожаря Хаджи оглу Кара Хасан беше, жител на казата Хаджиоглу пазар [дн. Добрич]. И той от своя страна я продаде срещу известна броена сума (цена) на Балчиклъ Ахмед Челеби. Казаната и гореописана Айше още като купена и като притежание в ръцете на казания Ахмед Челеби се установи, че тя притежава шериятски хюджет, издаден още през 1108 година (1696 - 1697) и датиран със същата дата и носещ подписа и печата на Шейх Ахмед ефенди, съдия на шериятския съд в Балчик. И въз основа на този шериятски хюджет тя завежда дело за освобождаване и с достоверни свидетелски показания пред поменатия съд тя се освобождава.“²²

2. Частично помохамеданчване на пастири скотовъдци (джелепкешани)

Регистър на пастирите скотовъдци (джелепкешани) от 1573 г.

²¹ Христоматия по история на България, т. III (съст. Цв. Георгиева, Д. Цанев), С., 1982, 346-347.

²² По следите на насиетието, ч. I (съст. П. Петров), С., 1987, с. 360.

Каза Хръсград (Разград)

„Село Узунджаалани[с. Равно, обл. Разград] : Якуб Абдулах[и още 1 мохамеданин]“

[...]

„Село Кривина [с. Кривня, обл. Русе] : Нено Стан“²³

3. Селища в Североизточна България с християнско население в края на XVII в.

Из подробен списък за джиетието от края на XVII в. Вж. НБКМ, Ориент. отд. ОАК 13/60. Превод от османотурски на Р. Стойков и И. Етемов

Каза Хезарград (Разград)

Село Узунджаалан²⁴: Стоян Тодор, Мирчо Никола, Никола (не се чете), Недялко Иван, Радослав Радован, Русе Павлю, Иван Иван, Мурад Михне, Мирко Друме, Друме Русе, Богдан Мурад, Драгне Никола, Мурад Никола, Парашкево Димо, Мано Данчо, Иван Тодор, Никола Никола, Марин Иван, Стоян Драган, ДраганГерги, Драгне Руси, ДрагнеДрагне, Ерген Черню, Иван Станчо, Танас Киро, Кою Киро, Герги Никола, Иван Стани, Стою Стоян, (не се чете) Драган, НиколчоГерги, Никола Христо, Недялко Петър, Димитър Недялко, Герги Неделчо, Недялко Яиджи (маслар), Тодор Недялко, Станчо Велико, Петър Драган, Слав Иван, Друме Илия, Бою Друме, Тодор Филип, Петър Рад, Андрей Михал, Никола Данчо, Стоян Радул, Богдан Димо, Иван Тома, Мано Стамо, ТанасВлад, Влад Добре, Да- ню Никола, НиколаТанас, Велко Иван, Марин Тодор, Герги Николчо, Мурад Парашкево, Стоян Герги, Стоян Капанец, Танас Иван, Петър Иван, Велю Доброслав, Недялко Радой, Велико Стойко. Общо 65 листа (души)
...²⁵

4. Поробена, помохамеданчена и продавана като робиня българка от гр. Ветово, обл. Русе

Кадийски протокол от 17 август 1699 г. – Вж. Й. Кирилов. Продадена три пъти. Нов живот. 1987 г. кн. 2, с. 10

²³ По следите на насиетието, ч. II (съст. П. Петров), С., 1988, с. 210.

²⁴ Дн. с. Равно, обл. Разград.

²⁵ По следите на насиетието, ч. II (съст. П. Петров), С., 1988, с. 380.

Пред пресветлия мюсюмански съд Сеид Ахмед ефенди, син на Сеид шейх Абдуллах ефенди, сега уредник на делата на пророка в град Шумен, предяви иск срещу лицето на име Сеид Ахмед, син на Реджеб, жител на село Бейаланъ (дн. Смирненски, обл. Русе) и изложи следното: Три години преди съставянето на този документ жителят на село Ветово, спадащо към Русе, лицето на име Ахмед беше, син на [непопълнено], който сега не присъства в съда, ми продаде и предаде срещу броевата сума от 65 гроша като робиня наложницата жената, която като неверница се казвала Някша, а след като е била удостоена с честта на исляма, е била назована с името Айше - руса, синеока, с извити вежди и средна на ръст. Аз от своя страна продадох споменатата Айше на кожаря Хаджиоглу Кара Хасан баше, жител на околийския град Хаджиоглу пазар (Толбухин) срещу броевата сума от 80 гроша. Той пък я продал срещу известна броева сума на лицето на име Ахмед Челеби от Балчик.

Гореописаната Айше, още докато е била собственост на въпросния Ахмед Челеби, въз основа на притежаваното от нея съдебно решение, написано от достопочетния мюсюмански съдия в Балчик 1108 (1696-1697 г.) Ахмед Ефенди, подпечатано с неговия печат и носещо казаната дата, завела пред тук посочения съдия дело за освобождаване. След като чрез истински свидетели това било потвърдено и по силата на съдебното постановление тя била освободена, наименованият Ахмед Челеби се отнесъл към Кара Хасан баше и взел от него посочената сума, броева като цена. Споменатият Хасан баше пък се отнесе към мен за 80-те гроша, броеви като цена, и ги получи. Ето защо аз преди това дело се отнесох към Ахмед баше и му поисках 65-те гроша, броеви му като цена. И когато заведох дело, той пък както е записано потвърди дълга си, но не в състояние да изплати наведнъж казаната сума от 65 гроша. Поради това за тази робинята с достоверно и законно пълномощно поръчител му стана гореспоменатият Сеид Ахмед, така че сега аз по силата на казаното поръчителство искам въпросната сума от 65 гроша от този Ахмед и моето искане е той да бъде разпитан.²⁶

5. Отвлечени момичета в Търновско и Русенско

Съобщение във в-к. „Свобода“, г. I, бр. 8 от 24 декември 1869 г.
„Пишат ни от Русе : „В село Раданово (Търновска каза) преди няколко дни турците откраднаха едно момиче и баща му и досега не може да го изтръгне от ръцете им, макар че момичето иска да се върне при родителите си. В село Кривня (Русенска каза) се случи същото и бащата

²⁶Пак там, с. 389-390.

на второто момиче е изхарчил досега около 3000 гроша и нищо още не е направил²⁷

6. Отвличане на момиче от Разградско

Писмо на епископ Климент (В. Друмев) от 30 декември 1887 г. до членовете на смесения казалийски съвет в Разград. — Пак там, л. 87—88. Материалът е предаден от И. Борисов.

„Благоговейни икономе поп Никола Димитров и почтени членове на смесения казалийски съвет в Разград, божията благодат да бъде на вас! Преди няколко месеца някой си Дели Осман със сила взел момичето на Банчо - Станка, от село Посабина, Разградско, и го отнесъл в селото Виизкъой, Тутраканско [Царев дол, обл. Силистра], като се трудел да го накара да промени вярата си и да го има за жена. Понеже момичето никак не склонило да промени вярата си, хьокиматът в Тутракан, щом се научил за това, взел момичето от къщата на речения Дели Осман и го изпрати тук в Русчук. Тука правителството, като разпита работата, предаде момичето на нас, за да бъде свободно, а в същото време разпрати заповеди, за да се намери и улови. Дели Осман, та да се накаже според закона за злодеянието си.

Сега родителите на момичето живеели в Кривня [обл. Русе]. Момичето тъжи за тях и иска да иде при тях. Но понеже не знам дали не ще да е по-добре за момичето, ако до някое време още не остане да живее в село, и понеже в Разград момичето имало ближен роднина, аз го изпращам до вас, за да го настаните както е по-добре. Според мене по-добре е засега момичето да остане при роднината си или при друга добра фамилия в Разград, дето твърде лесно могат да дойдат от Кривия родителите ѝ и да се вижда с тях. Във всеки случай аз ще ви моля да имате под защитата си това момиче и, ако видите за нужно, пак го изпратете тук.

Като ви молитствувам благополучно и весело да посрещнете новата година, която дано дадеше господ да бъде по-честита за всинца ни, призовавам на вас небесната благодат и оставам ваш в Христа молитствувател Браницкий Климент.²⁸

IV. Село Равно и град Глоджево в пътеписите на Феликс Каниц – Дунавска България и Балканът

²⁷ Пак там, с. 568.

²⁸ Пак там, 638-639.

„При температура 13 °C яздохме покрай виещата се многократно река и през турското село Тозлу-алан²⁹ стигнахме до населеното от българи и турци Гъоджезе. И в двете села има такова изобилие от добитък, че когато вечер той се прибираше от паша, моето запитие с мъка разчистваше пътя, за да мина покрай големите стада. Заптието бе също ядосано и кръщаваше овчарите, независимо от националността им с обидните епитети: „Къопек (куче) и москов“. В устата на турчина сега това е най-обидната дума. Най-голямата забележителност в с. Гъоджезе (на турски Гъозелджеалан) е мухтарят на селото, който бе напълно черен - като абаносово дърво. Заптието му поиска съпровождани (калауш) за Лоджова³⁰. Черният арабин веднага намери такъв в един циганин. Тъй като последният не можеше да му противоречи, той си отрязва от близкото дърво една тояга, за да се брани от кучетата, и потегли с нас.

Пътувахме час и половина между гори и ливади през една висока гърбица на терена, докато видяхме минарето на Лоджова. Въпреки че слънцето не бе залязло, в селото не се движеше никаква жива душа, освен няколко кучета. Жителите му - турци и черкези, бяха вече направили „акшъм“ (нощ) и трябваше да мине доста време докато намерим водач, който да ни заведе през лабиринта от глинени къщи до мухтаря. Очаквах пристигането му при импровизирана спирка в селото и с настъпването на вечерта все повече се радвах на вечерницата, която редица нощи по време на пътуванията ми бе точен компас за ориентиране.

В мусафирлъка, където ни настаняха, дойде да ме поздрави един турски офицер от султанската гвардия, който бе тук да се види с родителите си. Въпреки че образованието му бе малко и че той едва ли бе чувал за името на столицата на Австрия, все пак времето мина неусетно във взаимни разпитвания. На поднесената ни вечеря взе участие и този млад офицер на султана. Кметът на селото ми изпрати на другия ден навреме обещаните коне. За мен бе определен великолепен арабски кон, който бил закупен в околността на Кюстенджа и струвал на собственика 15 златни лири. Притежателят му хвалеше неговите качества с типичните за Ориента метафори и аз бях много доволен от късмета си, тъй като конят, който бях получил в Разград, ме бе измъчил много по време на пътуването. Преди да отпътувам, членовете на местния меджлис ме убедиха, че извиращата при ЛоджоваТетова река се изгубва след 3 мили в почвата. Тъй като същото ми се разправяше предишния ден и за

²⁹ Вер. дн. с. Равно, обл. Разград. Феликс Каниц е нарекъл с. Равно „Тозлу-алан“ явно поради големия прах, който са вдигали стадата.

³⁰ Дн. гр. Глоджево, Русенска област.

реката при Топчу, то изглежда да е вярно. Но аз сам исках да се уверя в тези важни за физическата география сведения и лично да констатирам правилността им и подредих маршрута си така, че да трябва да прекося няколко пъти коритата на тези две реки.“³¹

V. Ветово и околностите му в Чужди пътеписи за Балканите

1. Франсоа-Даниел Томасен (1814 г.)

Маршрут от Константинопол до Букурещ през Андрианопол и от Букурещ до Червената кула, или Ротентур, където има лазарет на границата между Влашко и Трансилвания. Подробности за градовете, през които минават тези пътища, и по-специално за Русчук и Букурещ с една скица на прехода през Хемус и една скица на позицията Кинени във Влахия. Капитан-инженер Томасен.

„Напускайки Дорлак, се слиза половин час през долината, в която е разположено това село; след това се тръгва наляво и се стига по хълма до върха на едно плато, където се виждат до пътя окопите, направени от турците през последната война. След едночасов път през платото се слиза в тясна долина, през която тече от изток към запад рекичка. Минава се по каменен мост. Оставяйки вдясно и на 200 тоаза от това място село, наречено Бизанца“³²

2. Ж.-Б. Ришар и неговият Пътепис.

Ж.-Б. Ришар (псевд. на Жан Мари Венсан Оден)/ между 1828 и 1851 г.

„Класически пътеводител за пътуващия из Европа“

От Константинопол до Букурещ през Андрианопол ½ часа път. Пощенски път.

От Константинопол до Андрианопол — 44 часа.

Апункар — 3 ч.; Бююк Дерен — 4; Папазли — 5; Йеникьой — 4; Карнабат — 10; Добрал — 4; Чалъккавак — 4; Драгоела — 4; Шумла — 4; Ташкьой — 3; Разград — 6; Торлаш — 2; Пизанитца³³ — 2.³⁴

³¹ Каниц, Ф. Дунавска България и Балканът, т. III, С., 1997, 327-328.

³² Френски пътеписи за Балканите, XIX в. (съст. и ред. Б. Цветкова), С., 1981, с. 81.

³³ Дн. с. Писанец.

³⁴ Френски пътеписи за Балканите, XIX в..., с. 208.

3. Йохан Христофор фон Киндсперт (1672-1674 г.)

Пътуване от Яш за Андрианопол – декември 1672 г.

„4 декември – На 4 декември останахме във Ветово, едно бедно турско село, и при непрестанен дъжд получихме с големи усилия няколко обора с по две крави за квартира.“³⁵

4. Ветово в пътеписа на Самперт Нигел.

„На 12 януари към 5 ч. и половина бе прочетена литургията, след което към 8 ч. последва отпътуването при воя на турската музика. Към 12 ч. по много лош път и при голям сняг и студове пристигнахме във Ветова³⁶, едно мюсюлманско село, и там спряхме.“³⁷

VI. Ветово в пътеписа на Евлия Челеби (XVII в.) – ок. 1651-1652 г.

„Станахме и от този град (Разград – б.а.), тръгнахме на запад между разкошни села и стигнахме в село Куюджук, което е мюсюлманско село в разградската нахия. От тук тръгнахме пак на запад и стигнахме в село Ветово, което е също мюсюлманско село.“³⁸

³⁵ Немски и австрийски пътеписи за Балканите (XVII-XVIII в.), С., 1986, с. 143.

³⁶ Дн. гр. Ветово.

³⁷ Немски и австрийски пътеписи..., с. 199.

³⁸ Пътуване на Евлия Челеби изъ българскитѣ земи прѣзь срѣдата на XVII вѣкъ (пр. Д. Г. Гаджанов). - В : Периодическо списание на Българското книжовно дружество: Год. 21, кн. 70, св. 9/10 (1909), с. 653.